

Date: 27th January-2025

**NOGIRONLIGI BO'LGAN SHAXSLARGA AXBOROT XAVFSIZLIGI
FANINING ZARURLIGI**

Maxsus fan o'qituvchisi: **Turgunboyev Mirzabek Rustambek o'g'li**
Maxsus fan o'qituvchisi: **Sagdullayev Diyor Alim o'g'li**
Respublika imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan
maxsus texnikum

Annotatsiya: Ushbu maqolada axborot xavfsizligi fani nogironligi bo'lgan shaxslarga zarurligi haqida tushunchalar berib o'tilgan. Shuningdek, nogironligi bo'lgan shaxslarni raqamli xavfsizlik bilan ta'minlash bo'yicha tushunchalar ham mavjud.

Kalit so'zlar: axborot xavfsizligi, kiberxavfsizlik.

Kirish

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar hayotimizning ajralmas qismiga aylangan bir davrda axborot xavfsizligi eng muhim masalalardan biri bo'lib qoldi. Jamiyatning barcha qatlamlari kabi nogironligi bo'lgan shaxslar ham ushbu texnologiyalar orqali ta'lim olish, ishlash, ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash va turli xizmatlardan foydalanish imkoniyatiga ega. Biroq, texnologiyalarning rivojlanishi bilan birga kiberxavflar ham ko'paymoqda va nogironligi bo'lgan shaxslar ko'pincha bu xatarlarga nisbatan zaifroq bo'lishadi. Shuning uchun axborot xavfsizligi fani ularning raqamli dunyodagi ishtirokini xavfsiz qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Nogironligi bo'lgan shaxslar va kiberxavfsizlikning dolzarbligi

JSST ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda taxminan 1 milliarddan ortiq nogironligi bo'lgan shaxslar yashaydi, bu esa dunyo aholisining 15 foizidan ko'prog'ini tashkil qiladi. Ushbu toifa jamiyatning faol qismi sifatida raqamli texnologiyalardan keng foydalanmoqda. Ammo ular kiberxavfsizlik tahdidlari bilan duch kelganida qo'shimcha qiyinchiliklarga duch kelishadi. Quyida nogironligi bo'lgan shaxslarning asosiy raqamli xavfsizlik masalalari yoritib berilgan.

Nogironligi bo'lgan shaxslar duch keladigan asosiy xavflar

1. Texnologik moslashtirishning zaifligi: Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun maxsus moslashtirilgan texnologiyalar (masalan, ekran o'quvchi dasturlar, ovozli buyruqlar) kiberxavfsizlik masalalariga kam e'tibor qaratishi mumkin. Bunday dasturlarni ishlab chiqarishda xavfsizlik choralari yetarlicha ko'rilmagan bo'lishi ehtimoli mavjud.

2. Shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi: Nogironligi bo'lgan shaxslar ko'pincha o'z ehtiyojlariga moslashtirilgan platformalardan foydalanishadi. Bunday platformalar ma'lumotlarning zaif himoyasiga ega bo'lishi va ularning shaxsiy ma'lumotlari kiberjinoyatchilar tomonidan o'g'irlanishi mumkin.

3. Phishing va aldov tuzoqlari: Internetda keng tarqalgan phishing hujumlari nogironligi bo'lgan shaxslarni ma'lumotlarini noto'g'ri kiritish yoki aldovlarga tushib qolish xavfini oshiradi.

Date: 27th January-2025

4. Murakkab autentifikatsiya jarayonlari: Motorika qobiliyatlari cheklangan shaxslar uchun murakkab parollarni yaratish va foydalanish noqulaylik tug'dirishi mumkin.

5. Kiberjinoyatlar haqida xabardorlikning pastligi: Raqamli xavfsizlik bo'yicha savodxonlikning yetishmasligi ularni kiberjinoyatchilar uchun nishonga aylantirishi mumkin.

Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun kiberxavfsizlikni ta'minlash usullari.

Nogironligi bo'lgan shaxslarni kiberxavfsizlik bilan ta'minlash uchun maxsus chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim. Bular quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Maxsus dasturlar va qurilmalarni himoyalash: Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun mo'ljallangan dasturiy ta'minot va qurilmalarning xavfsizlik talablariga javob berishi zarur.

Masalan:

- Ko'zi ojizlar uchun ekran o'quvchi dasturlarni SSL sertifikatlari bilan himoyalash;
- Ovozli buyruqlarni ishlatishda autentifikatsiyani kuchaytirish.

2. Moslashtirilgan kiberxavfsizlik kurslari: Har bir nogironlik turiga moslashtirilgan o'quv dasturlari ishlab chiqilishi kerak:

- Ko'rish qobiliyati cheklangan shaxslar uchun ovozli materiallar;
- Eshitish qobiliyati cheklangan shaxslar uchun vizual va animatsion materiallar;
- Motorika muammolari bo'lgan shaxslar uchun interaktiv mashg'ulotlar.

3. Texnologik yechimlar va himoya tizimlari:

Biometrik autentifikatsiya: Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun qulaylik yaratish maqsadida barmoq izi, yuzni aniqlash yoki ovoz tanish texnologiyalaridan foydalanish mumkin.

Avtomatlashtirilgan xavfsizlik tizimlari: Dasturiy ta'minotni avtomatik tarzda yangilash va xavfsizlik teshiklarini yopish imkonini beruvchi tizimlar.

4. Xabardorlikni oshirish kampaniyalari: Nogironligi bo'lgan shaxslar o'rtasida kiberxavfsizlikka oid maxsus treninglar va kampaniyalarni yo'lga qo'yish kerak.

O'zbekistondagi tajriba va xalqaro amaliyotlar

O'zbekiston tajribasi: O'zbekistonda nogironligi bo'lgan shaxslarning raqamli dunyoda faol ishtirokini ta'minlash borasida bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda:

1. Maxsus dasturlar va xizmatlar: Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun moslashtirilgan mobil ilovalar, jumladan, davlat xizmatlariga masofadan murojaat qilish imkoniyatlari taqdim etilmoqda.

2. Ta'lim dasturlari: IT Park va boshqa tashkilotlar nogironligi bo'lgan shaxslar uchun IT kurslar va treninglarni yo'lga qo'ygan.

3. Qonunchilik asoslari: O'zbekiston Respublikasining "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi qonuni ularning axborot texnologiyalaridan foydalanish huquqlarini kafolatlaydi.

Xalqaro tajriba:

Date: 27th January-2025

Dunyoda nogironligi bo'lgan shaxslarni raqamli xavfsizlik bilan ta'minlash bo'yicha bir qator ilg'or tajribalar mavjud:

1. Microsoft va Google kabi kompaniyalar maxsus dasturlarni nogironligi bo'lgan shaxslar uchun moslashtirilgan shaklda ishlab chiqmoqda.

2. Web Content Accessibility Guidelines (WCAG): Ushbu xalqaro standart internet resurslarining barcha toifa foydalanuvchilari, jumladan, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun mos bo'lishini ta'minlaydi.

3. **Yaponiya va Skandinaviya mamlakatlari:** Maxsus davlat dasturlari orqali nogironligi bo'lgan shaxslarning axborot xavfsizligi bo'yicha bilimlarini oshirishga katta e'tibor qaratadi.

Tavsiyalar o'rnida shuni takidlash joizki, nogironligi bo'lgan shaxslarni Raqamli savodxonlikni oshirish. Shuningdek, Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun keng qamrovli kiberxavfsizlik treninglarini tashkil etish.

Xulosa

Axborot xavfsizligi nogironligi bo'lgan shaxslarning raqamli dunyodagi ishtirokini xavfsiz va samarali qilish uchun muhimdir. Zamonaviy texnologiyalarni ularga moslashtirish va xavfsizlikni ta'minlash orqali nafaqat ularning shaxsiy himoyasi, balki jamiyatdagi faol ishtiroki ham oshiriladi. Bu borada O'zbekiston xalqaro keng ko'lamli chora-tadbirlarni amalga oshirishda davom etmoqda. Yaqin yillardan boshlab inson qadr-qimmati yaxshilanib bormoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. S.K. G'aniyev va boshq. Axborot xavfsizligi. Toshkent, 2007
2. S.S. Qosimov. Axborot texnologiyalari. Toshkent, 2007
3. R.Sh.Shomaxmudova. Maxsus va inklyuziv ta'lim. Toshkent, 2011
4. L.R.Muminova. Inklyuziv ta'lim. Toshkent, 2014
5. Tursunov, H. H., & Hoshimov, U. S. (2022). Ta'lim tizimida ko'zi ojiz o'quvchilarni informatika va axborot texnologiyalari fanida o'qitish texnologiyalar.

